

ילקוט

סימן נח - מהלכות קריאת שמע

יוסף

תלג

מהר"י פראג'י (סימן מז, דף ט רע"ד) הביא לשון הרמב"ם בפירוש המשניות בלשון ערבי, ופירש בכוונתו שהן שעות שוות, ולא זמניות. ע"ש. וכן כתב הרה"ג רבי יוסף קאפח, שלפי הנוסח בלשון ערבי הן שעות שוות, ולא כמו שנדפס שהן שעות זמניות. (ולא זכר דברי הגאון מהר"י פראג'י הנ"ל). וכן כתב בתוספות חרשים בשם בית דוד על המשניות, אלא שכתב שהמנחת כהן האריך להוכיח מהש"ס והרמב"ם שהן שעות זמניות. ע"ש. וכן כתב בשו"ת רב פעלים חלק ב' (סימן ב), שהמנהג למנות בשעות זמניות. ע"ש. וכן העלה בשו"ת חסד לאברהם תאומים (חלק אורח חיים סימן ז). ע"ש. (ועיין במה שכתב הפני יהושע בליקוטים שבסוף חלק ד', ובשו"ת מנחת אלעזר חלק א' סימן סט). ומכל מקום כבר כתב הגאון רבי יעקב חאגיז בספר עין חיים על המשניות, שפשטה ההוראה לחשוב הכל בשעות זמניות. ע"ש. (וגם לפי הנוסחא בדברי הרמב"ם הנ"ל שהן שעות שוות, היינו בימי ניסן ותשרי, שהרי סיים שפירוש שלש שעות כאילו אמר "רבע היום". ע"ש).

להרמב"ם פרק קמא דברכות (ט:), וכן כתב עוד בשו"ת פאר הדור (סימן מד), שכל השעות אשר זכרו חכמים בכל התלמוד שעות זמניות הן, שחושבים בכל זמן י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה כשהיום והלילה שווים, ואם היום ארוך יהיו שעות היום ארוכות, ואם היום קצר יהיו קצרות, ולכן נקראו שעות זמניות, כי ישתנו לפי הזמן. ע"ש. [וראה בקובץ מוריה (פכת תשנ"ו עמוד ו') מה שהאריך בדעת הרמב"ם בזה]. וכן כתבו מרן הבית יוסף (סימן נח), והרמ"א בהגה (סימן רלג סעיף א). וכן כתבו האחרונים. אולם בתוספות הרא"ש ברכות (ג:) בד"ה כיון, כתב, מכאן משמע שלעולם יש י"ב שעות ביום וכו', וכן מה שאמר רבי יהושע במתניתין עד שלש שעות, ולקמן (כו.) תפלת השחר עד ארבע שעות, שעות שוות הן, שאם היו השעות משתנות לפי סדר היום, היה לו לומר רבע היום ושליש היום. ע"כ. וכן הוכיח הגאון יעב"ץ בספרו לחם שמים בראיות תלמודיות. אלא שאין להקל נגד דעת הרמב"ם וסיעתו, אבל יש לחוש להחמיר. ע"ש. ובשו"ת

אם מונים זמן קריאת שמע וד' שעות מעמוד השחר או מהזריחה

בשו"ת פאר הדור (סימן מד), שהוזכרה גם בשו"ת משכנות יעקב מקרלין (חלק אורח חיים סימן עו). וכן הוכיח הרה"ג רבי חיים דרוק בספר אורות חיים (עמוד שכ), ובקובץ נועם ט' (עמוד רלה), מתשובת פאר הדור הנ"ל, שיש לחשוב היום מזריחת השמש עד שקיעתה. וכן כתב הגאון רבי אליהו מוילנא בביאוריו לאורח חיים (סימן חננ' סעיף ב). וכן כתב בשו"ת בית יהודה חלק א' (דף קט רע"ד) בשם רבו. וכן פסק בשו"ת ישיב משה שחרוץ ח"ב (סימן קס), שהעיקר בדברי הלבוש למנות מהזריחה עד השקיעה. ע"ש. וכן כתב בשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (סימן חננ' סעיף ד) בדין חמץ, ובסידור פסק כן גם לגבי קריאת שמע. ועיין בבדי השלחן שבספר קצות השלחן (סימן כ אות א). ע"ש.

ובענין הנ"ל במה שנחלקו מאימתי מונים שעות אלו, אם מעלות השחר או מזריחת השמש, אנכי הרואה בסידור רב סעדיה גאון (סוף עמוד יב), שמוכח שסובר שמונים שעות אלה מהזריחה, כדעת הלבוש. וכן כתב בשלטי הגבורים (ריש פרק ד' דברכות אות ג). וכן כתב רבי מרדכי יפה בספר הלבוש (סימן רלג סעיף א, וסימן רסו סעיף א). וכן כתב הרמ"ע מפאנו באלפסי זוטא (פסחים ו:), והובא במחזיק ברכה (סימן חננ' אות ב). וכן כתב בלחם חמודות (פרק ד' דברכות אות כה). וכן כתב עוד במעדני יום טוב (פרק א' דברכות סימן י' אות ט), ובתוספות יום טוב (פרק ג' דפסחים משנה ב), והוכיח כן גם מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות (פרק ג' דפסחים). ע"ש. וכן משמע מתשובת הרמב"ם

תלד

ילקוט

סימן נח - מהלכות קריאת שמע

יוסף

ובל קבל דגא דעת המהרא"י בשו"ת תרומת הרשן ^{אוצר החכמה} (סימן א), שיש לחשוב שעות היום מעמוד השחר עד צאת הכוכבים. וכן פסק המגן אברהם (סימן נח סק"א), שלגבי קריאת שמע לכולי עלמא יש למנות מעלות השחר. (ועיין במחצית השקל ובהנהגות חתם סופר שם). וכן כתב האליה רבה (שם סק"ב). וכן כתב הפרי חדש (סימן תמג, ושכן העלה בסימן רסא). ע"ש. והגאון רבי חיים אובלעפייא בספר מקראי קודש (דף קנח ע"ב), כתב גם כן שיש למנות מעמוד השחר. וכן כתב בשמו המהר"י עייאש בספר מטה יהודה (סימן תמג). וכן כתב בשו"ת תשובה מאהבה חלק א' (סימן כה) על פי דברי המגן אברהם הנ"ל. וכן כתב בפשיטות בשלמי צבור (דף צג ע"ג). וכן העלה בספר מגן גבורים (סימן נח, שלטי הגבורים בסק"ג). ע"ש. וכתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל חלק ב' (סימן לח אות ע) בזו הלשון: ודע ששעות אלו מתחילות מעלות השחר, וכן פשטה ההוראה בכל המקומות. ודלא כהלבוש שכתב שמחילים מהנץ החמה. ע"כ. וכ"כ עוד בספרו קשר גודל (סימן ו אות ד). וכן פסק בשו"ת רב פעלים חלק ב' (סוף סימן ב). וכן כתב בבן איש חי (פרשת ויקהל אות ד) שהעיקר כסברת האומרים מעמוד השחר עד צאת הכוכבים. וראה מה שכתב על דבריו בהליכות עולם חלק א' (עמוד רמח). וסיים שם: ונראה שתלמיד חכם השקוד על לימודו בלילה יש להקל לו גם בקריאת שמע לנהוג כד' הגר"א והגר"ז. וכ"כ החזון איש. ואכמ"ל. ועיין עוד בהליכות עולם פרשת וארא (אות ג). ע"ש.

והנה התוספות יום טוב (בפרק ג' דפסחים משנה ב) כתב, שמדברי הרמב"ם בפירוש המשניות פסחים שם שכתב ששיעור מיל הוא שני חומשי שעה, מוכח מדברי הלבוש, שיש לחשוב שעות היום מהזריחה עד השקיעה, שהוא שיעור מהלך שלשים מיל, כדברי עולא פסחים (צנ:). ונמצא שהמיל הוא כ"ד דקות, שהן שני חומשי שעה.

ולכן תמה על הלבוש שהוא עצמו פסק בסימן רסז שהמיל הוא י"ח דקות. (וכן כתב עוד הלבוש באורח חיים סימן תנט סעיף ב, ובזירה דעה סימן סט סעיף ו), ובוזה הניח שיעור המיל כדברי האומרים שיש לחשוב השעות מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, שהם ארבעים מיל, ויוצא שכל מיל י"ח דקות. ע"ש. וכן כתב עוד במעדני יום טוב בפרק קמא דברכות (סימן י אות ט). ע"ש. וכבר תמה על זה בשו"ת חוט השני (סימן צו, דף צג ע"ג), שהיה לו להרגיש שגם הרמב"ם סותר את עצמו בזה, שכתב בפרק קמא דברכות שעמוד השחר הוא שעה וחומש קודם הנץ החמה, שהם ד' מילים, ויוצא ששיעור המיל י"ח דקות, וזה בניגוד למה שכתב הרמב"ם בפסחים. ע"ש. ובאמת שגם רב סעדיה גאון [הנ"ל] כתב לחשוב השעות של קריאת שמע ותפלה מזריחת השמש, וכנ"ל, והוא עצמו (בעמוד כט) כתב ששיעור מיל י"ח דקות. ע"ש. ובשו"ת חינוך בית יהודה (סימן ס) כתב ליישב, שלענין קריאת שמע ותפלה ^{אוצר החכמה} שהשעות זמניות, יש לחשוב מהזריחה עד השקיעה וכו', אבל לגבי דין מליחה שהשיעור הוא מיל יש לחשוב מעלות השחר עד צאת הכוכבים, ובוזה ניחא גם דברי הרמב"ם. ודייק בן מלשון הלבוש סימן רסז וכו'. ע"ש. ועיין להגאון החזון איש אורח חיים (סימן יג אות ג' בד"ה והנה) שגם כן כתב, דשפיר יש לומר ששיעור מיל י"ח דקות, כמו שכתב התרומת הרשן (סימן קסז), ובכל זאת אין הלכה כמותו במה שכתב לחשוב שעות היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים, אלא כדברי הגר"א לחשוב מזריחת השמש עד שקיעתה, ולא תליא הא בהא. ע"ש. ולכאורה יש סיוע לזה מדברי רב סעדיה גאון הנ"ל. ולפי זה יש לומר שאף על פי שאנו תופסים עיקר כדעת מרן השלחן ערוך (באורח חיים סימן תנט, ובזירה דעה סימן סט), ששיעור מיל י"ח דקות, מכל מקום לענין קריאת שמע יש לסמוך בשעת הדחק על

1234567

מנחת כהן

הפוסקים שסוברים שסוף זמן קריאת שמע נחשב מזריחת השמש, כדעת הגר"א והגאון רבי זלמן והחזון איש הנ"ל. וכן פסק בשו"ת אנרות משה (חלק אורח חיים סימן כד), שכן עיקר לדינא, ושכן המנהג ברוב המקומות בערי רוסיא וליטא, ושכן נהגו למעשה בני הישיבות וכו'. ע"ש. ועיין בספר מנחת כהן (מבוא השמש מאמר ב פרק ט), שאחר שהארץ ליישב דברי הלבוש מכל הקושיות שהקשו עליו, סיים, ונראה שהלכה כדעת הלבוש כפי עיקר הדין, אך לענין מעשה ראוי להחמיר כשתי הסברות ככל הדברים שהם מן התורה, אך בדרבנן ראוי לנהוג כדברי הלבוש בין להקל בין להחמיר. ע"ש. וכן הוא בערך השלחן (סוף סימן תמג). ועיין עוד בשו"ת שואל ונשאל חלק א' (חלק אורח חיים סימן ו). ע"ש. ולפי דברי מרן הכסף משנה (סוף פרק א' מהלכות קריאת שמע), שזמן קריאת שמע של שחרית, מן התורה נמשך כל היום, וחכמים תקנו שיהיה עד סוף שלש שעות, ולכן אמרו שהקורא מכאן ואילך לא הפסיד ברכות. ע"ש. וכן מוכח בחידושי הרשב"א (ברכות יא.). וכן כתב בשו"ת תומת ישרים (סימן יג). ע"ש.

1234567

לפי זה יש מקום להקל בדיון קריאת שמע שחרית לחשוב סוף הזמן משעת הזריחה. ואף על פי שרבים חולקים על מרן בזה, (ובמקום אחר כתבנו בזה), מכל מקום כיון שנראה שמעיקר הדין הלכה כהלבוש, בכהאי גוונא חזי לאצטרופי סברת מרן הכסף משנה. וכן כתב הפני יהושע בסוף חלק ד' (דף קסו ע"ג), ליישב מנהג העולם בחישוב סוף זמן קריאת שמע מר כי אתריה ומר כי אתריה, משום שזמן קריאת שמע אינו מן התורה אלא מדרבנן. ע"ש. וכ"כ המהרש"ם בספר דעת תורה (סימן נח ס"ו) לחשב השעות מהזריחה, ושכן מצא בכתבי הגאון בעל דעת קדושים. ועיין עוד בשו"ת מנחת אלעזר חלק א' (סימן סט), ובארחות חיים החדש (סימן נח סק"ו). אלא שהגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת ובחרת בחיים (סימן כב) חולק על זה. ע"ש.

ועל כל פנים לכתחלה נכון להחמיר לגבי קריאת שמע כמו שכתב מרן החיד"א הנ"ל לחשוב מתחלת עלות השחר. ובשעת הצורך יש לסמוך על דעת הפוסקים להקל, לחשוב שעות היום מהנץ החמה. ואף הנוהגים כן תמיד יש להם על מה שיסמוכו, וכמו שכתב הגר"מ פיינשטיין הנ"ל. וכן כתב בשו"ת שאילת שמואל (סימן ד), שרוב העולם נוהגים לסמוך על דעת הרמב"ם לחשוב השעות מהנץ החמה לגבי קריאת שמע. ע"ש. ועיין עוד להרה"ג רבי חיים דרוק בקובץ "נועם" כרך י' (עמוד קסו-קסז) שכתב גם כן להקל. ע"ש.

וכל שכן שיש להקל יותר בדברים שהם לכל הדעות מדרבנן, כגון ארבע שעות של זמן תפלת שחרית, וכדאיתא בתוספתא (פרק ג' דברכות). וכן יש להקל בברכות קריאת שמע שהן מדרבנן, לחשוב את שעות היום מזריחת השמש, כדעת הרב הלבוש וסיעתו, ובפרט שכן מבואר בסידור רב סעדיה גאון, ובתשובת הרמב"ם בפאר הדור הנ"ל. וכן כתב המהרש"ם בספר דעת תורה הנ"ל. וכן כתב בכף החיים (סימן רלג סק"ז), שהמנהג לענין תפלה כדעת הלבוש למנות מהזריחה עד השקיעה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת ישיב משה שתרוג הנ"ל. ועיין עוד בשו"ת שואל ונשאל חלק א' (סימן ו), וחלק ג' (סימן עד, פז, פח, וקנו). ע"ש.

ומכל מקום לענין סוף זמן אכילת חמץ בערב פסח, נהגו לחשוב שעות היום מעמוד השחר, כדברי הפר"ח (ר"ס תמג) מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, אף על פי שאיסורו בסוף ארבע שעות הוא מדרבנן, והוא משום חומרא דחמץ, וגם מאחר שפשט המנהג לחשוב מעמוד השחר, על פי דברי החיד"א בשו"ת חיים שאל חלק ב' (סימן לח אות ע), וכן כתב בספר נתיבי עם (סימן נח). ואע"פ שהרב מהר"י עייאש בספרו בית יהודה (דף קט ע"ד, אות סג) כתב בשם רבו שאף בענין חמץ, יש למנות השעות מהנץ החמה עד שקיעתה,